

L'Estat: impostos, despesa pública i desigualtat

De l'entrepà del pati se'n van 27 cèntims a Hisenda, i de cada nòmina, bastant més. Eixos diners tornen com un institut, una nit d'hospital o la pensió dels teus iaïos. Esta unitat segueix el viatge dels impostos: d'on ixen, qui decidix en què es gasten i per què, tot i això, Espanya continua sent un país desigual.

El marc de la unitat

SABERS BÀSICS

- Per què intervé l'Estat: béns públics, fallades de mercat i redistribució.
- Ingressos públics: impostos directes i indirectes, taxes i cotitzacions; IRPF i IVA.
- Despesa pública, Pressupostos Generals de l'Estat, dèficit, deute i regles fiscals de la UE.
- Estat del benestar, mesura de la desigualtat (Gini, AROPE) i frau fiscal.

COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES

- Comprendre aspectes bàsics de l'economia i les finances: el paper de l'Estat i els impostos.
- Valorar críticament els principis d'interacció social des del punt de vista econòmic.

Els 27 cèntims d'IVA del teu entrepà i els 2.000 € d'una nit a l'UCI

Un entrepà de 3 € porta 27 cèntims d'IVA (hostaleria, 10 %). Sumats als de tot el país, l'IVA va recaptar uns 93.000 milions el 2024, i la meitat va a la teua comunitat autònoma, que paga el teu institut i el teu centre de salut.

IVA recaptat el 2024: al voltant de 93.000 milions d'euros (AEAT).

El 50 % de l'IVA i de l'IRPF es cedix a les comunitats (Ley 22/2009).

Un dia a l'UCI es factura entre 1.500 i 2.500 € (tarifes autonòmiques).

Una plaça en un institut públic: uns 7.000 € per alumne i curs.

LA PREGUNTA

On van els diners dels impostos, qui decidix en què es gasten i què reps tu a canvi?

§ 1

Per què intervé l'Estat en l'economia?

*Si el mercat ho fera tot bé, l'Estat sobraria.
Però hi ha coses que, deixat al seu aire, fa
malament o no fa.*

EL GRÀFIC

Rival o no, exclouïble o no. El bé públic pur falla les dos: ningú pagaria per un far, així que el posa l'Estat.

Quatre raons perquè existisca un sector públic

- Béns públics: no rivals i no excludibles (far, enllumenat, defensa). El polissó espera que paguen els altres.
- Externalitats: la contaminació és un cost que el preu no inclou; l'educació, un benefici que tampoc.
- Monopolis: una sola empresa puja preus sense por. La CNMC vigila i multa.
- Informació asimètrica: el taller i el banc saben més que tu. Lleis de consumidors, garantia de 3 anys, TAE.
- A més, redistribuir (transferències a qui menys té) i estabilitzar el cicle (ERTO el 2020).

Qui paga què

ESTAT I SEGURETAT SOCIAL

- Pensions, atur, defensa, justícia, policia nacional, trens i carreteres estatals.
- Cobra Societats, la meitat de l'IRPF i de l'IVA, part dels especials i les cotitzacions.

COMUNITATS I AJUNTAMENTS

- Comunitats: sanitat, educació (el teu institut), dependència i servicis socials.
- Reben l'altra meitat de l'IRPF i de l'IVA i gestionen Successions, Patrimoni i ITP.
- Ajuntaments: fem, enllumenat, parcs, bus urbà. Cobren l'IBI i taxes.

§ 2

Els ingressos públics

Impostos, taxes i cotitzacions. No és el mateix pagar l'IVA d'una samarreta que la taxa del DNI.

Impost, taxa i cotització

Impost

Pagament obligatori sense contraprestació directa: finança el conjunt dels servicis. Directe si grava el que guanyes o tens; indirecte si grava el que...

Taxa

Pagament per un servici concret que només presta l'Estat: el DNI (12 €), la recollida de fem, l'examen del carnet de conduir.

Cotització social

El que treballadors i empreses paguen a la Seguretat Social a canvi de drets futurs: pensió, atur, baixa per malaltia.

De què viu l'Estat: 295.000 milions

IMPOST	RECAPTACIÓ 2024	PES
IRPF (directe)	129.000 milions €	44 %
IVA (indirecte, 21 / 10 / 4 %)	93.000 milions €	31 %
Societats (directe, 25 %)	39.000 milions €	13 %
Especials (alcohol, tabac, carburants)	22.000 milions €	8 %
Resta (Patrimoni, taxes, altres)	12.000 milions €	4 %

Tres de cada quatre euros vénen de l'IRPF i de l'IVA. A banda, les cotitzacions socials van superar els 180.000 milions.

Pagues 12 € per renovar el DNI. Quin tipus de tribut és?

A Un impost directe, perquè el pagues tu a Hisenda.

B Una taxa: pagues per un servici concret que només presta l'Estat.

C Una cotització social, perquè dóna dret a un document.

D Un impost indirecte, perquè va inclòs en el preu.

Solució: B. La taxa es paga a canvi d'un servici concret i individualitzat. L'impost no té contraprestació directa i la cotització compra drets futurs com la pensió o l'atur.

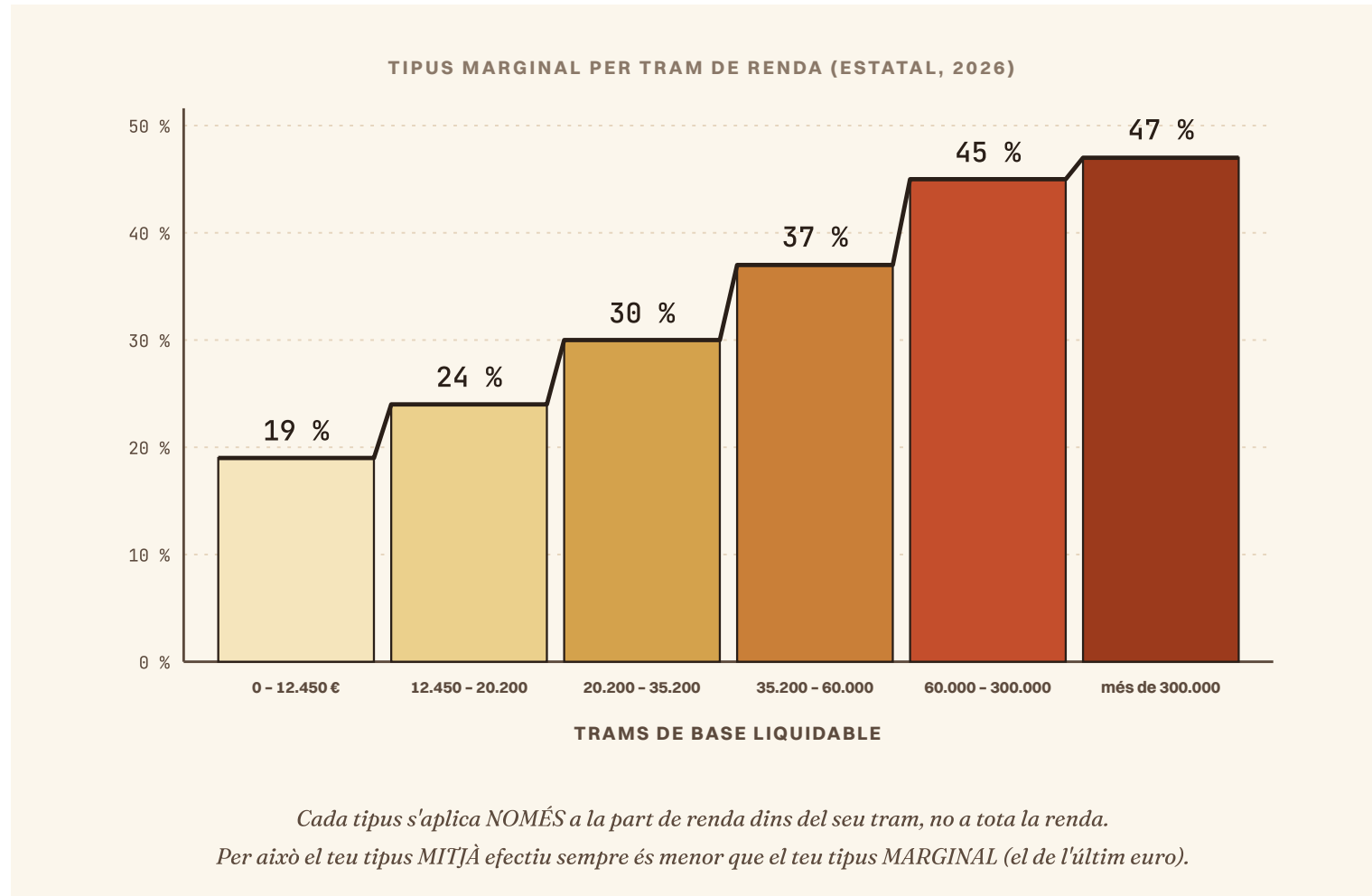
§ 3

IRPF i IVA amb números

L'impost que us tocarà declarar d'ací a pocs anys i el que pagueu cada dia sense vore'l.

EL GRÀFIC

Cada tipus s'aplica només a la franja de renda del seu tram. Per això el tipus mitjà sempre queda per davall del marginal.

Exercici 6.1 — L'IRPF de Lucía: 20.000 € per trams

Lucía ha cobrat 20.000 € bruts i li han retingut 3.400 €. Amb l'escala orientativa (19 % fins a 12.450 €, 24 % fins a 20.200 €) i un mínim personal de 5.550 €, calcula la seua quota, el seu tipu...

Primer tram: $12.450 \times 0,19 = 2.365,50$ €.

Segon tram: $(20.000 - 12.450) = 7.550 \times 0,24 = 1.812,00$ €. Quota abans del mínim: 4.177,50 €.

Mínim personal: $5.550 \times 0,19 = 1.054,50$ € menys. Quota: 3.123,00 €.

Tipus marginal 24 % (el seu últim euro); tipus mitjà $3.123 / 20.000 = 15,6$ % (tota la seua renda).

Li van retindre 3.400 € i devia 3.123 €: la declaració ix a tornar 277 €.

En la declaració real, amb despeses deduïbles i reducció per treball, la quota baixa a uns 2.200 €.

Exercici 6.2 — L'IVA d'un tiquet al 4, al 10 i al 21 %

Abans d'IVA: pa, llet, ous i fruita 12,50 € (4 %); pollastre, iogurts i tonyina 9,00 € (10 %); xampú, piles i refresc 8,00 € (21 %).

Calcula l'IVA total, el tiquet i quina part dels seus ingressos pag...

IVA: $12,50 \times 0,04 = 0,50$ €; $9,00 \times 0,10 = 0,90$ €; $8,00 \times 0,21 = 1,68$ €. Total 3,08 €.

Tiquet: $29,50 + 3,08 = 32,58$ €. Els impostos són el 10,4 % del preu sense IVA.

Família de 1.200 €: gasta 1.200 €, paga uns 125 € d'IVA, el 10,4 % dels seus ingressos.

Família de 6.000 €: gasta 3.000 €, paga uns 312 €, el 5,2 % dels seus ingressos.

Més euros, però la meitat de percentatge: l'IVA és regressiu respecte a la renda. Per això hi ha tipus reduïts.

Guanyaves 20.000 € i et pugen a 21.000 €, amb la qual cosa arribes al tram del 30 %....

A Els 21.000 € complets: has canviat de tram.

B Només els 800 € que superen els 20.200 €.

C Els 1.000 € de la pujada.

D Cap, perquè el mínim personal ho compensa.

Solució: B. L'IRPF és progressiu per trams: cada tipus s'aplica només a la franja de renda dins del seu tram. Pujar de tram mai fa que cobres menys; només l'últim euro paga el tipus nou.

§ 4

La despesa pública: en què es gasta

No és la defensa ni «els polítics». De cada 100 € públics, més de la meitat van a pensions, sanitat i educació.

On es voten els Pressupostos Generals de l'Estat

Cada tardor el Govern presenta ací els PGE. Els de 2023 van ser els últims aprovats i van continuar prorrogats el 2024 i el 2025.

profedeconomia.es

Foto: Javier Perez Montes, CC BY-SA 4.0 vía Wikimedia Commons

De cada 100 € de despesa pública a Espanya

FUNCIÓ	EUROS DE CADA 100	QUÈ INCLOU
Protecció social	41 €	Pensions (la major partida), atur, dependència, IMV
Sanitat	15 €	Hospitals, centres de salut, receptes; 92.000 milions el 2022
Assumptes econòmics	12 €	Carreteres, trens, agricultura, energia
Servicis generals	12 €	Administració i interessos del deute: més de 30.000 milions
Educació	10 €	D'infantil a universitat; uns 7.000 € per alumne i curs

La despesa pública total ronda el 45 % del PIB (Eurostat, 2024), enfront del 49 % de mitjana a la Unió Europea.

§ 5

Dèficit, superàvit i deute públic

Quan l'Estat gasta més del que ingressa només hi ha una eixida: demanar prestat. I el que es presta es torna amb interessos.

1,62 bilions

D'EUROS DE DEUTE PÚBLIC

Al voltant del 102 % del PIB en tancar 2024

El dèficit és el que falta cada any (3,2 % del PIB el 2024); el deute, la suma dels dèficits pendants. La factura d'interessos ja supera els 30.000 milions (Banco de España, IGAE).

Lletres, bons i el límit del 3 %

- El Tresor emet lletres (fins a 12 mesos), bons (3 i 5 anys) i obligacions (fins a 50 anys).
- Compren bancs, fons, asseguradores, inversors estrangers ($\approx 40\%$) i el Banco de España ($\approx 30\%$).
- El 2023, amb les lletres al 3 %, les famílies en van comprar més de 20.000 milions; hi va haver cues a Cibeles.
- Amb tipus al 0 % (2016-2021) el deute eixia quasi de franc; des de 2022 la factura torna a créixer.
- Regles fiscals de la UE: dèficit per davall del 3 % del PIB i deute cap al 60 %, reformades el 2024.

§ 6

L'Estat del benestar i la desigualtat

Una assegurança col·lectiva: tots contribuïxen segons la seua renda i reben segons la seua necessitat. Reduïx de veres la desigualtat?

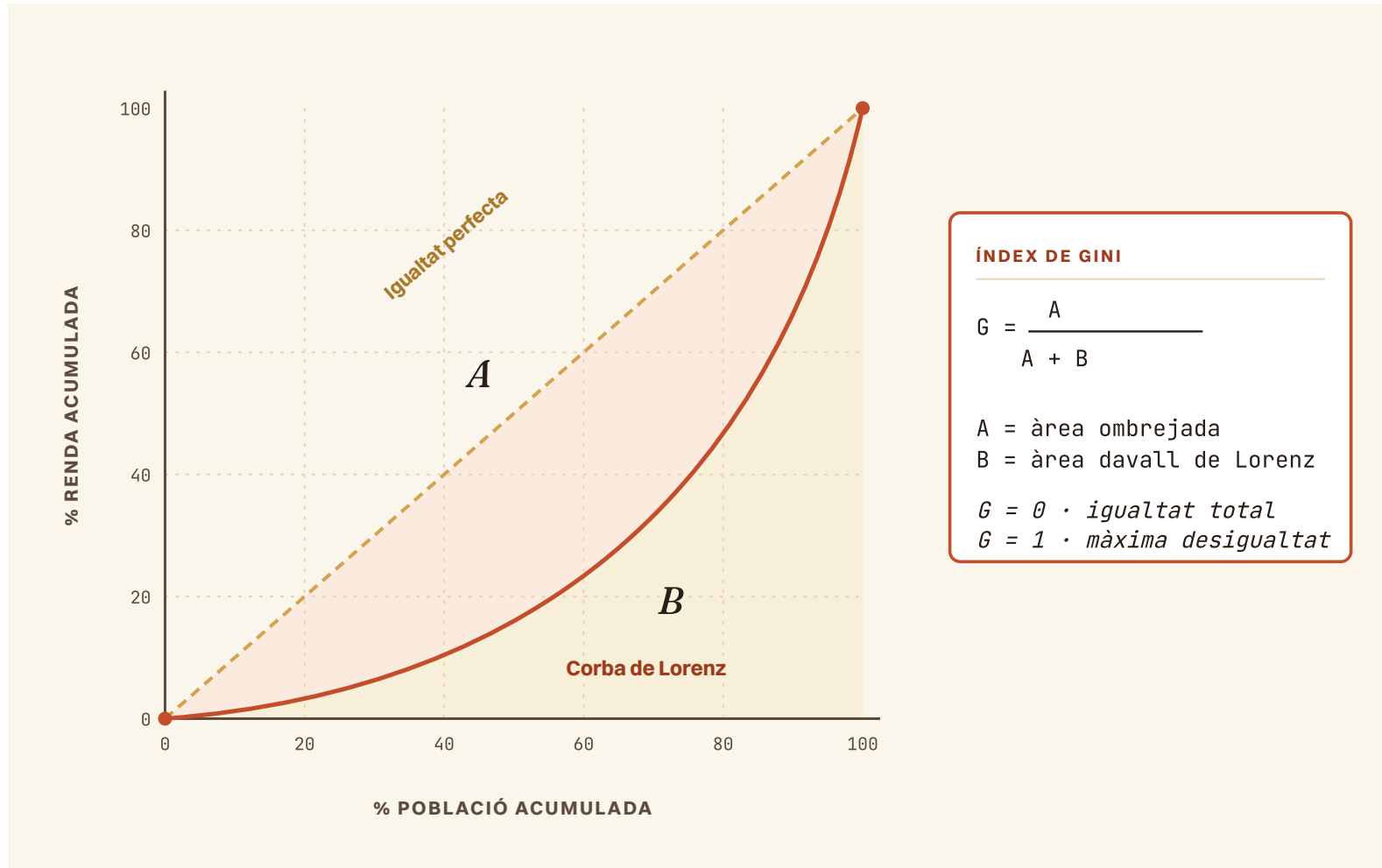
Gratuït en el moment d'ús, pagat abans amb impostos

Sanitat, educació, pensions, atur i dependència: els cinc pilars. Que un càncer no arruïne una família és la raó concreta.

Foto: Jebulon, CC0 vía Wikimedia Commons

EL GRÀFIC

Com més se separa la corba de la diagonal, més desigualtat. El Gini mesura eixa distància: 0 és igualtat total i 100, l'extrem.

La desigualtat a Espanya, abans i després de l'Estat

EL QUE DIUEN LES DADES

- Gini de la renda disponible: 31-32, entre els més alts d'Europa occidental (mitjana UE $\approx$ 30).
- El 20 % més ric rep 5,5 vegades més que el 20 % més pobre (ràtio S80/S20).
- Taxa AROPE: 25,8 % de la població en risc de pobresa o exclusió.

EL QUE FA L'ESTAT

- Abans d'impostos i transferències, el Gini ronda 49-50; després, 31-32.
- Les pensions i les prestacions fan la major part de la retallada; l'IRPF, la resta.
- Sanitat i educació gratuïtes igualen capacitats (Amartya Sen), no només rendes.

En un país el Gini de la renda de mercat és 50 i el de la renda disponible és 32. Què...

A Que la desigualtat ha crescut durant l'any.

B Que impostos i transferències han reduït la desigualtat en més d'un terç.

C Que el 32 % de la població és pobra.

D Que el país té dos monedes diferents.

Solució: B. El primer Gini mesura el repartiment que fa el mercat; el segon, el que queda després de pagar impostos i rebre pensions i prestacions. La diferència és l'efecte redistributiu de l'Estat del benestar.

§ 7

Frau fiscal i economia submergida

Tot el sistema descansa en què cada u pague el que la llei li assigna. Quan no passa, paguen de més els que sí que complixen.

L'Agencia Tributaria: recaptar i perseguir el frau

El 2023 les seues actuacions de control van aflorar més de 16.000 milions d'euros. El que no es declara no es mesura: només s'estima.

Foto: Zarateman, CC0 vía Wikimedia Commons

XIFRES AMB CAUTELA

Entre el 15 i el 25 % del PIB s'escapa

Gestha, els tècnics d'Hisenda, estimen l'economia submergida en un 20-25 % del PIB; FUNCAS i els estudis acadèmics, més a prop del 15-20 %; la Comissió Europea calcula que Espanya perd un 5-6 % de l'IVA que hauria de recaptar. Cap xifra és oficial, perquè el que està ocult no es mesura. El 2012 una amnistia fiscal al 10 % va aflorar...

El sistema només se sosté si pagar és sempre millor negoci que no pagar.

Abans de tancar la unitat

- ☐ Sabries explicar per què un far el paga l'Estat i no una empresa, i quines altres fallades té el mercat.
- ☐ Sabries distingir impost, taxa i cotització, i dir qui cobra l'IRPF, l'IVA, Successions i l'IBI.
- ☐ Sabries calcular l'IRPF d'una renda per trams, separar tipus marginal i mitjà, i l'IVA d'un tiquet.
- ☐ Sabries dir en què es gasten els diners públics, què són els PGE i què passa quan es prorroguen.
- ☐ Sabries explicar la diferència entre dèficit i deute, qui presta a l'Estat i què exigeix la UE.
- ☐ Sabries llegir un índex de Gini i una corba de Lorenz i valorar quant redistribuïx l'Estat.

Fins aquí la teoria

Continua al llibre de la unitat.